

НАША ПРАЦЯ НЕОБХІДНА УКРАЇНІ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ГРОМАДІ

*13 грудня Львівському відділенню Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України виповнилося 25 років. Про досягнення цієї потужної наукової установи за чверть століття розмовляємо з її керівником – доктором історичних наук, професором **Мироном Миколайовичем Капралем**.*

ШКОЛА ЯРОСЛАВА ДАШКЕВИЧА ІСНУЄ І ПРОДОВЖУЄ ЙОГО ТРАДИЦІЇ...

Б.З. *Пане Мироне, прошу розповісти, як усе починалося.*

М.К. Загалом, ми маємо святкувати 25-річчя Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства (ІУАД) принаймні кілька разів протягом півроку, оскільки для його створення потрібно було видати низку документів. 25 травня 1992 р. Бюро Відділення історії, філософії, права ухвалило створити Львівське відділення. 30 червня 1992 р. було підписано угоду між Інститутом археографії та Інститутом суспільних наук у цій справі. Двічі (у липня та грудні) Президія академії видавала постанови, де регламентувала діяльність Львівського відділення. 27 серпня 1992 р. директор нашого Інституту **Павло Сохань** видав наказ про створення Львівського відділення. Повноцінно установа почала працювати 1 вересня 1992 р., коли до перших чотирьох її співробітників (**Ярослав Дашкевич, Андрій Гречило, Надія Халак, Ярослав Федорук**) долучилося групо з 10-и дослідників, які почали працювати за сумісництвом та на повну ставку. В число останніх щасливчиків потрапив і я. Відтоді, як Ви здогадуєтесь, минуло 25 років. Ми обрали грудень для святкування ювілею насамперед з огляду на день народження нашого засновника – професора **Ярослава Дашкевича**, що припадає на 13 грудня, день Св. Андрія.

Б.З. *А чому відділення ІУАД утворили саме у Львові?*

М.К. Чому археографія у Львові? З такою назвою Ярослав Дашкевич написав статтю у 1992 р. Написане ним у той час є дуже актуальним і нині. Ярослав Романович вказав на дуже просту істину, в якій, на жаль, багато хто сумнівається і сьогодні: *історична наука починається з вивчення історичних джерел*. Після десятиліть фальсифікацій,

замовчувань, цензурування в історичній науці саме цей шлях видавався і видається магістральним для розвитку української історичної науки. Повернення до джерел мала забезпечити археографія – наукова дисципліна про засади видання та публікацію документів. Звичайний громадянин після походу до бібліотеки отримував право почитати несфальшовані документи і зробити самостійні висновки про ту чи іншу історичну подію або особу.

Археографічний підхід давав можливість відмовитися від ідеологічного диктату та цензури, що існували у радянські часи, коли історикам та громадянам вбивали в голови марксистські догми про класову боротьбу між різними класами українського суспільства, про Київську Русь як «колицку трьох братніх народів», про «віковічну дружбу» українського та російського народів та інші ідеологічно вмотивовані штампи.

Нині ці міркування залишаються суперактуальними, але не через відмираючу радянську спадщину, а з огляду на релятивізм постмодернізму, коли історичне минуле проголошується непізнаним, а історія – «методологічно вразливою». В моду входять позаджерельні соціологізовані підходи до минулого, базовані на авторитеті західної науки, що перебуває у довготривалій методологічній кризі. Обіг фальшивих ідей історичної науки ніби має свою циклічність, адже в радянські часи «вчення *Маркса–Енгельса–Леніна*» також проголошувалося єдино вірним. Усі висновки в українській історії не повинні прийматися «на віру», хто б з «авторитетів» на Сході чи на Заході не писав щось подібне, а мають бути побудовані на основі проаналізованих джерел, введених в науковий обіг та опублікованих українськими археографами. Археографія дає шанс історичній науці стати справді об'єктивною наукою, що несе правдиві знання для минулого, щоб дослідники могли приймати правильні рішення у непростих, часто мінливих, обставинах сучасного глобалізованого світу.

Мирон Капраль

Б.З. *А тим паче, коли нею займався видатний український історик Ярослав Дашкевич...*

М.К. Так, надзвичайно важливим був фактор *Ярослава Дашкевича* – людини-легенди, яка не тільки створила Львівське відділення, а взагалі відіграла вагомую роль у заснуванні Інституту української археографії та виробленні його наукової програми. Його громадянський авторитет накладався на незаперечний авторитет його як вченого зі світовим ім'ям та величезним науковим доробком. Завдяки поєднанню патріотизму та професіоналізму вдалося створити ефективно працюючий колектив учнів-однодумців, що енергійно взялися за видання історичних джерел та повернення проскрибованих прізвищ істориків і їхньої спадщини в український суспільний та гуманітарний простір.

Ярослав Дашкевич створив свою школу, чого в сучасній Україні не вдалося зробити іншим історикам. Цікаво, що якими б темами його учні не займалися (від геральдики до історії міст, від епохи Хмельниччини до сьогодення), засади його послі-

довників чітко простежуються не тільки в методологічній площині, а також у поєднанні професіоналізму та патріотизму.

Б.З. *Отже, Львівське відділення Ярослав Дашкевич створював, так би мовити, «з нуля»?*

М.К. Перед ним було два шляхи: набрати вже відомих дослідників і дуже швидко наростити кількість публікацій. Але він пішов іншим шляхом: запросив до установи молодих науковців, які ще мусили оволодівати знаннями та кваліфікаціями. З огляду на наукову перспективність та ефективність цей підхід виявився винятково вдалим. Молоді науковці спромоглися без перебільшення зробити прорив в українській науці. Плідні ідеї відродження української історичної науки поєдналися з енергійністю та ентузіазмом молодих дослідників. Ярослав Романович серед нас, молодих, виглядав справжнім патріархом. Але ми відчували його молодечий запал до праці та його величезну працездатність. Поряд з ним працювати будь-як аж ніяк не випадало.

У 2012 р. з нагоди 20-літнього ювілею нашого відділення ми видали бібліографічний покажчик, де зафіксовано 317 окремих позицій видань, тобто щороку науковці видавали самостійно або у співробітництві з іншими науковими установами 10–15 видань. На сьогодні їхня кількість не зменшилася, отже, школа Ярослава Дашкевича існує і продовжує його традиції.

ТІЛЬКИ СПІЛЬНО МИ МОЖЕМО ВІДПОВІСТИ НА ВИКЛИКИ МІНЛИВОГО ЧАСУ...

Б.З. *Як можна охарактеризувати напрямки досліджень?*

М.К. Львівське відділення з часу заснування не мало тематичних та хронологічних обмежень щодо вибору дослідницької тематики. Поступово виробилося п'ять основних напрямів досліджень: історія картографії, історія геральдики, історія міст, історія Церкви, історіографічна спадщина істориків XIX–XX ст. Але це не означає, що іншою тематикою ми не цікавимося.. Ярослав Романович продовжував плідно працювати у царині вірменістики, що було підсумовано у трьох окремих томах його праць. Не всі знають, що професор Дашкевич наприкінці 1980-х рр. планував широкий сходознавчий спектр при формуванні наукової програми. Але створення Інституту сходознавства в Києві, а потім – кафедри сходознавства у Львівському університеті змінили ці плани.

Ярослав Дашкевич був ініціатором перших наукових конференцій в Україні на тему національно-визвольних змагань 1920–1950-х років.

Разом з однокумцями він ініціював створення Національного музею-меморіалу «Тюрма на Лонцького». А після його смерті ми видали унікальну книжку «“Особые” папки Сталіна та Молотова» про героїчну боротьбу УПА та репресії проти українського населення у 1944–1948 рр. Дослідження з історії визвольного руху перебрали також інші наукові установи: відділ у нашому Інституті археографії та джерелознавства у Києві, Центр досліджень визвольного руху Інституту українознавства та ін.

Я не входитиму в деталі наших археографічних та видавничих проєктів, оскільки тільки з часом усвідомимо їх значення у зростанні національної свідомості. Однак зазначу, що кілька наших видань отримали Гран-прі та грамоти на престижному Форумі видавців у Львові. Серед них особливо хочу виділити двотомник «Україна на стародавніх картах» (2004, 2009), «Атлас українських історичних міст. Т. 1 : Львів» (2014), згадане видання «“Особые” папки Сталіна та Молотова» (2012). На мою думку, на особливу гордість заслугове картографічне видання «Спеціальна карта України Левасера де Боплана 1650 р.» (2000), в якому вперше в Західній Європі було спопуляризовано назву нашої країни.

Б.З. Над чим працюєте нині?

М.К. Наші теперішні наукові проєкти враховують попередні напрацювання, але й вбудовуються у сучасний цифровий світ, що вимагає візуалізації та відкритого доступу до результатів досліджень, їхнього обговорення та наукової дискусії в режимі он-лайн. Засобом та інструментом популяризації для цього став сайт Львівського відділення (www.archeos.lviv.ua), на якому ми вміщуємо основні результати нашої наукової праці. Нещодавно його модернізували, де поряд з публікацією PDF-файлів наших видань разом з нашими колегами-картографами з «Інституту геоінформаційних систем» ми оприлюднили новий картографічний проєкт «Інтерактивний атлас України». Цей науковий проєкт вперше створений в Україні і не має аналогів. Він запланований як широкий міждисциплінарний проєкт із залученням істориків, картографів, географів, філологів, представників інших галузей гуманітарних знань.

«Інтерактивний атлас України» через модерні діалогічні форми подання дозволить якісно візуалізувати чимало сторінок з нашої минувшини та сьогодення, залучити широкий загал громадськості не тільки в Україні, а й у світі до популяризації України. Серед кількох конкретних проєктів, які вже реалізуються і мають широке громадянське звучання, назву «Українські жертви Волині у 1938–1944 рр.», «Реєстр населених пунктів України від найдавніших часів до сьогодення». Роботи над цими та іншими проєктами тривають. То ж сподіваємося, що незабаром про них широко знатимуть і

у нас в Україні, і за кордоном. Технічні можливості дозволять проводити пошук інформації по всіх картографічних та некартографічних сторінках сайту. Англійська мова передбачена як друга для Атласу, що додатково сприятиме популяризації української історії в світі. До спільної праці над «Інтерактивним атласом України» ми запрошуємо всіх науковців, які працюють у цій та суміжних ділянках гуманітарного профілю.

Б.З. З якими науковими установами Львівське відділення активно співпрацює?

М.К. Без налагодження співпраці у Львові, в Україні та за кордоном неможливо уявити собі успішну діяльність Львівського відділення. Я можу назвати багато наукових інституцій, громадських і приватних фондів (інститутів, музеїв, архівів, громадських об'єднань), але ризикую пропустити якусь із них: Львівський національний університет, Українське Геральдичне Товариство, Львівський музей історії релігії, Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, «Інститут геоінформаційних систем», Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника, «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України, Український католицький університет, Канадський інститут українських досліджень, Фонд катедр українознавства Гарвардського університету, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Фонд Наталі Бірки з Канади та інші. Дуже дякую їм за цю взаємовигідну та плідну співпрацю і хочу закликати до подальшої успішної роботи та до нових наукових звершень, які будуть спільними для всієї української гуманітаристики та української громади. Тільки спільно ми можемо відповісти на виклики мінливого і загрозового часу, щоб агресивні сусіди не відсунули наш народ на маргінес історії.

Як керівник Львівського відділення від 2010 р. хочу подякувати також усім своїм колегам-співробітникам, з якими пліч-о-пліч ми у важких сучасних (фактично – воєнних) умовах працюємо. Як тим, хто віддавна вже у відділенні, так і тим молодим науковцям, що починають свій шлях у науці. Ми виконуємо і перевиконуємо наукові плани, не забуваючи при цьому допомагати українському війську волонтерською підтримкою. Нам платять невелику платню, наші рахунки за тепло, електроенергію чи газ часом оплачують меценати, яким ми сердечно дякуємо. Було б набагато гірше, якщо б не було підтримки наукової та громадської спільноти. Це засвідчує, що наша праця потрібна Україні та українській громаді. ■

Спілкувався **Богдан Залізняк**
керівник прес-центру наукової журналістики
Західного наукового центру НАН України
і МОН України, член НСПУ і НСЖУ,
м. Львів